

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

24 martie 2009*

În cauza C-445/06,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de le Bundesgerichtshof (Germania), prin decizia din 12 octombrie 2006, primită de Curte la 6 noiembrie 2006, în procedura

Danske Slagterier

împotriva

Bundesrepublik Deutschland,

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul V. Skouris, președinte, domnii P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts, M. Ilešič și A. Ó. Caoimh, președinți de cameră, domnii G. Arestis, A. Borg Barthet (raportor), J. Malenovský, J. Klučka, U. Löhmus și E. Levits, judecători

* Limba de procedură: germana.

avocat general: doamna V. Trstenjak,
grefer: doamna K. Sztranc-Sławiczek, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 21 mai 2008,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Danske Slagterier, de R. Karpenstein, Rechtsanwalt;

- pentru guvernul german, de domnii M. Lumma și C. Blaschke, în calitate de agenți, asistați de L. Giesberts, Rechtsanwalt;

- pentru guvernul ceh, de domnul T. Boček, în calitate de agent;

- pentru guvernul elen, de domnul V. Kontolaimos și de doamnele S. Charitaki și S. Papaioannou, în calitate de agenți;

- pentru guvernul francez, de domnul G. de Bergues și de doamna A.-L. During, în calitate de agenți;

- pentru guvernul italian, de domnul I. M. Braguglia, în calitate de agent, asistat de doamna W. Ferrante, avvocato dello Stato;

- pentru guvernul polonez, de doamna E. Ośniecka-Tamecka și de P. Kucharski, în calitate de agenți;

- pentru guvernul Regatului Unit, de doamna S. Lee, barrister;

- pentru Comisia Comunităților Europene, de domnii F. Erlbacher și H. Krämer, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 4 septembrie 2008,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește interpretarea articolului 5 alineatul (1) litera (o) și a articolului 6 alineatul (1) litera (b) punctul (iii) din Directiva 64/433/CEE a Consiliului din 26 iunie 1964 privind problemele de sănătate în domeniul schimburilor intracomunitare de cărnuri proaspete (JO 1964, 121, p. 2012), astfel cum a fost modificată prin Directiva 91/497/CEE a Consiliului din 29 iulie 1991 (JO L 268, p. 69, denumită în continuare „Directiva 64/433”), a articolului 5 alineatul (1) și a articolelor 7 și 8 din Directiva 89/662/CEE a Consiliului din 11 decembrie 1989 privind

controlul veterinar în cadrul schimburilor intracomunitare în vederea realizării pieței interne (JO L 395, p. 13, Ediție specială, 03/vol. 7, p. 202), precum și a articolului 28 CE.

- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Danske Slagterier, pe de o parte, și Bundesrepublik Deutschland, pe de altă parte, având ca obiect o cerere de reparare a prejudiciului.

Cadrul juridic

Reglementarea comunitară

- 3 Articolul 5 alineatul (1) din Directiva 64/433 prevede:

„Statele membre trebuie să se asigure că vor fi declarate de veterinarul oficial improprii pentru consumul uman:

[...]

(o) carnea care prezintă un miros sexual pronunțat.” [traducere neoficială]

4 Articolul 6 alineatul (1) din directiva menționată prevede:

„Statele membre trebuie să se asigure că:

[...]

(b) carnea:

[...]

(iii) fără a aduce atingere cazurilor prevăzute la articolul 5 alineatul (1) litera (o), de porc mascul necastrat, având o greutate a carcasei mai mare de 80 de kilograme, cu excepția situației în care exploatația poate garanta, printr-o metodă recunoscută conform procedurii prevăzute la articolul 16 sau, în lipsa unei astfel de metode, printr-o metodă recunoscută de autoritatea competentă în domeniu, că pot fi detectate carcasele cu un miros sexual pronunțat,

poartă marca specială prevăzută prin Decizia 84/371/CEE [a Comisiei din 3 iulie 1984 privind caracteristicile mărcii speciale pentru carne proaspătă prevăzută la articolul 5 litera (a) din Directiva 64/433/CEE a Consiliului (JO L 196, p. 46, Ediție specială, 03/vol. 4, p. 235)] și este supusă unui tratament prevăzut de Directiva 77/99/CEE [a Consiliului din 21 decembrie 1976 privind problemele de sănătate care afectează schimburile intracomunitare cu preparate din carne și a altor produse de origine animală (JO 1977, L 26, p. 85)];

[...]

(g) tratamentele prevăzute la punctele precedente sunt efectuate în exploatarea de origine sau în orice altă exploatare desemnată de veterinarul oficial;

[...]” [traducere neoficială]

5 Dispozițiile Directivei 64/433 trebuiau să fie transpuse în dreptul național înainte de 1 ianuarie 1993.

6 Articolul 5 alineatul (1) din Directiva 89/662 prevede:

„Statele membre destinate să pună în aplicare următoarele măsuri de control:

(a) la locul de destinație al mărfii, autoritatea competentă poate verifica, pe baza controalelor sanitare veterinare prin sondaj și nediscriminatorii, respectarea cerințelor de la articolul 3; cu această ocazie, ea poate efectua prelevarea de eșantioane.

În plus, atunci când dispune de elemente informative care îi permit să bănuiască o infracțiune, autoritatea competentă a statului membru prin care se tranzitează sau a

statului membru destinat ar putea efectua controale și pe parcursul transportului mărfii pe teritoriile respective, inclusiv controale privind conformitatea mijloacelor de transport;

[...]”

7 Articolul 7 alineatul (1) din această directivă prevede:

„În cazul în care, la un control efectuat la punctul de destinație al transportului sau pe parcursul acestuia, autoritățile competente ale unui stat membru:

[...]

(b) constată că marfa nu corespunde condițiilor impuse de directivele comunitare sau dacă nu există decizii privind normele comunitare prevăzute de directivele sau normele naționale, atunci respectivele autorități pot lăsa la latitudinea expeditorului sau a mandatarului acestuia[, dacă condițiile de salubritate sau de sănătate animală permit,] posibilitatea de a alege între:

— distrugerea mărfurilor

sau

- utilizarea lor în alte scopuri, inclusiv reexpedierea lor, autorizată de autoritatea competentă, în țara exploatației de origine.

[...]"

8 În sfârșit, articolul 8 din directiva menționată prevede:

„(1) În cazurile prevăzute la articolul 7, autoritatea competentă a unui stat membru destinat înă fără întârziere în legătură cu autoritățile competente ale statului membru expeditor. Acestea din urmă iau toate măsurile necesare și comunică autorităților competente a statului membru destinat natura controalelor efectuate, hotărârile luate, precum și motivația acestora.

[...]

(2) [...]

Deciziile luate de autoritatea competentă a statului membru destinat și indicațiile legate de motivarea lor trebuie comunicate expeditorului sau mandatarului său, precum și autorităților competente a statului membru expeditor.

La cererea expeditorului sau a mandatarului, deciziile motivate sunt comunicate în scris, cu indicarea căilor de atac permise de legislația în vigoare în statul membru destinatar, precum și a formei și a intervalului de timp în care ele trebuie inițiate.

[...]"

Reglementarea națională

- 9 Conform articolului 839 din Codul civil german (Bürgerliches Gesetzbuch), în versiunea în vigoare până la 31 decembrie 2001 (denumit în continuare „BGB”):

„(1) Orice funcționar care, intenționat sau din neglijență, nu își îndeplinește obligațiile impuse de sarcinile sale față de un terț este obligat să îl despăgubească pe terț pentru dauna astfel rezultată. Dacă nu se poate reproșa funcționarului decât neglijența, acesta va fi ținut răspunzător pentru prejudiciul cauzat numai dacă persoana vătămată nu poate obține despăgubirea în alt mod.

(2) Orice funcționar care, în cadrul adoptării unei decizii într-o cauză, nu își îndeplinește obligațiile impuse de sarcinile sale nu este responsabil de prejudiciul rezultat decât dacă această încălcare constituie o infracțiune. Această dispoziție nu este aplicabilă în caz de refuz sau de întârziere nelegale din partea funcționarului în exercitarea funcției sale.

(3) Nu există obligație de reparare atunci când persoana vătămată a omis, intenționat sau din neglijență, să ia măsuri legale de prevenire a apariției prejudiciului.”

10 Articolul 852 din BGB prevede:

„(1) Dreptul la repararea prejudiciului cauzat printr-o faptă ilicită se prescrie în termen de trei ani începând de la data la care persoana vătămată a avut cunoștință despre existența prejudiciului și despre identitatea persoanei obligate la repararea prejudiciului și, fără a ține seama de această luare la cunoștință, în termen de treizeci de ani de la data comiterii faptei.

(2) Atunci când sunt în curs negocieri între persoana obligată la repararea prejudiciului și persoana îndreptățită la despăgubiri cu privire la cuantumul despăgubirii, prescripția este suspendată până când una dintre părți refuză continuarea negocierilor.

(3) Dacă persoana obligată la repararea prejudiciului a dobândit ceva în defavoarea persoanei vătămate ca urmare a faptei ilicite, atunci aceasta este obligată la restituire, conform dispozițiilor privind restituirea din materia îmbogățirii fără justă cauză, chiar și după prescripția dreptului la reparare.”

Acțiunea principală și întrebările preliminare

11 Danske Slagterier, o asociație profesională constituită din societăți de abatorizare daneze organizate sub formă de cooperative și din crescători de porci, acționând în temeiul dreptului delegat de membrii săi, solicită Bundesrepublik Deutschland repararea unui prejudiciu care ar fi fost cauzat printr-o încălcare a dreptului comunitar.

Aceasta îi reproșează că a impus în perioada 1993-1999, cu încălcarea dreptului comunitar, o interdicție la importul de carne de porc mascul necastrat. În opinia acesteia, această interdicție a cauzat crescătorilor de porci și abatoarelor, în perioada respectivă, un prejudiciu de cel puțin 280 de milioane DEM.

- 12 La începutul anilor '90, a fost lansat în Danemarca un proiect denumit „Male-Pig-Projekt”, având ca obiect creșterea porcilor masculi necastrați. Or, acest tip de crescătorie, interesant din punct de vedere economic, prezintă riscul ca, după încălzire, carnea să degajeze un miros sexual pronunțat. În opinia cercetătorilor danezi, această intensitate olfactivă poate fi deja constatată în cursul operațiunii de abataj, prin măsurarea conținutului de scatol. Prin urmare, în Danemarca, toate liniile de abataj au fost dotate cu echipamente de măsurare a scatolului, pentru a permite detectarea și retragerea cărnii afectate de mirosul respectiv. Totuși, la data respectivă, Republica Federală Germania considera că această intensitate olfactivă era cauzată de hormonul androstenon, a cărui formare poate fi evitată printr-o castrare efectuată într-un stadiu anterior, iar conținutul de scatol ca atare, luat în considerare în mod separat, nu ar putea constitui o metodă fiabilă pentru detectarea mirosului sexual.
- 13 În luna ianuarie 1993, Republica Federală Germania a informat autoritățile veterinare superioare ale statelor membre că norma prevăzută la articolul 6 alineatul (1) litera (b) din Directiva 64/433 a fost transpusă în dreptul național astfel încât, indiferent de limita de greutate, să fie stabilită o valoare limită de 0,5 μg/g de androstenon. Prin urmare, în caz de depășire a acestei valori, carnea ar prezenta un miros sexual pronunțat și ar fi improprie pentru consumul uman. Aceasta sublinia că numai testul imuno-enzimatic modificat al profesorului Claus era recunoscut ca metodă specifică ce permite identificarea androstenonului și că, de asemenea, carnea de porc mascul necastrat care, în urma efectuării acestui test, depășea valoarea limită menționată, nu putea fi transportată în Germania drept carne proaspătă.
- 14 În consecință, numeroase loturi de carne de porc provenind din Danemarca au făcut obiectul unor controale ale autorităților germane și au fost refuzate din cauza depășirii valorii limită de androstenon. Pe de altă parte, crescătorii de porci și abatoarele care aproape încetaseră producția de porci masculi castrați au trebuit să o reia pentru a nu pune în pericol exporturile către Germania. Danske Slagterier susține că, în cazul în care carnea de porc exportată ar fi provenit, astfel cum era prevăzut în Male-Pig-

Projekt, de la porci necastrați, s-ar fi putut realiza o economie, prin reducerea cheltuielilor, de cel puțin 280 de milioane DEM.

- 15 Landgericht din Bonn, sesizat la 6 decembrie 1999 de Danske Slagterier cu o acțiune în răspundere îndreptată împotriva Bundesrepublik Deutschland, a statuat că această acțiune era fondată pentru perioada care a început să curgă la 7 decembrie 1996 și a respins acțiunea ca prescrisă în măsura în care aceasta reprezenta o cerere de reparare a prejudiciilor născute anterior acestei date. Oberlandesgericht din Köln, sesizat în apel, a declarat cererea ca fiind în totalitate întemeiată pe fond. Prin intermediul recursului formulat în fața Bundesgerichtshof, Bundesrepublik Deutschland urmărește să obțină respingerea în totalitate a cererii.
- 16 Pe de altă parte, prin Hotărârea din 12 noiembrie 1998, Comisia/Germania (C-102/96, Rec., p. I-6871), Curtea a constatat că Republica Federală Germania nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 5 alineatul (1) litera (o) și al articolului 6 alineatul (1) litera (b) din Directiva 64/433, precum și al articolului 5 alineatul (1) și al articolelor 7 și 8 din Directiva 89/662, pe de o parte, prin impunerea marcajului și a tratamentului termic al carcaselor de porc mascul necastrat în cazul în care carnea, indiferent de greutatea animalelor, prezintă o concentrație de androstenon mai mare de 0,5 µg/g, detectată prin intermediul testului imuno-enzimatic modificat al profesorului Claus, și, pe de altă parte, prin aprecierea că, în caz de depășire a valorii limită de 0,5 µg/g, carnea are un miros sexual pronunțat, fapt care o face improprie pentru consumul uman.
- 17 În aceste condiții, Bundesgerichtshof a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Dispozițiile coroborate ale articolului 5 alineatul (1) litera (o) și ale articolului 6 alineatul (1) litera (b) [...] punctul (iii) din Directiva [64/433], precum și ale

articolului 5 alineatul (1) și ale articolelor 7 și 8 din Directiva 89/662 [...] pun producătorii și operatorii care comercializează carne de porc, în caz de transpunere sau de aplicare defectuoasă, într-o situație juridică ce le permite să invoce un drept de angajare a răspunderii statului în temeiul dreptului comunitar?

- 2) Indiferent de răspunsul dat la prima întrebare, producătorii de carne de porc și operatorii care o comercializează pot invoca o încălcare a articolului 30 din Tratatul CE [devenit articolul 28 CE] pentru a fundamenta un drept de angajare a răspunderii statului în temeiul dreptului comunitar în cazul transpunerii și al aplicării contrare dreptului european a directivelor menționate anterior?
- 3) Dreptul comunitar impune ca prescripția dreptului de angajare a răspunderii statului în temeiul dreptului comunitar să fie întreruptă în considerarea unei proceduri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor întemeiată pe articolul 226 CE sau ca, în orice caz, cursul acestei prescripții să fie suspendat până la terminarea acestei proceduri atunci când în dreptul național nu există o cale de atac eficientă care să permită constrângerea statului membru la transpunerea unei directive?
- 4) Termenul de prescripție a unui drept de angajare a răspunderii statului în temeiul dreptului comunitar, care este întemeiat pe transpunerea defectuoasă a unei directive, drept care, astfel, își găsește originea într-o interdicție (*de facto*) la import, nu începe să curgă, indiferent de dreptul național aplicabil, decât de la momentul realizării transpunerii integrale a acestei directive sau, în conformitate cu dreptul național, acest termen de prescripție poate începe să curgă deja atunci când primele consecințe prejudiciabile s-au produs, iar consecințele prejudiciabile ulterioare sunt previzibile? Dacă presupunem că transpunerea integrală influențează începerea curgerii prescripției, aceasta ar fi, în speță, o normă generală sau această influență nu ar avea efect decât atunci când directiva conferă un drept particularului justițiabil?
- 5) Având în vedere punctul de vedere conform căruia, atunci când este vorba despre un drept de angajare a răspunderii statului în temeiul dreptului comunitar, statele membre nu pot organiza condițiile juridice de reparare a prejudiciului astfel încât aceste condiții să fie mai puțin favorabile decât acelea referitoare la acțiuni similare

care privesc doar dreptul național, iar obținerea unei despăgubiri să devină în practică imposibilă sau excepțional de dificilă, există o obiecție de principiu împotriva unei norme naționale potrivit căreia obligația de reparare nu se aplică atunci când persoana vătămată a omis, intenționat sau din neglijență, să ia măsuri legale de prevenire a apariției prejudiciului? În acest caz, există obiecții și împotriva acestei «priorități a protecției dreptului primar» atunci când aceasta este condiționată de accesibilitatea sa rezonabilă pentru persoana interesată? Această prioritate a protecției juridice a dreptului primar nu este accesibilă în mod rezonabil în sensul dreptului comunitar european atunci când este probabil că instanța sesizată nu poate răspunde la întrebările de drept comunitar în discuție în speță fără a solicita Curții de Justiție [...] să se pronunțe printr-o hotărâre preliminară sau atunci când Curtea de Justiție a fost sesizată cu o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în temeiul articolului 226 CE?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima și la a doua întrebare

- 18 Prin intermediul primelor două întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă dispozițiile coroborate ale articolului 5 alineatul (1) litera (o) și ale articolului 6 alineatul (1) litera (b) punctul (iii) din Directiva 64/433, precum și ale articolului 5 alineatul (1) și ale articolelor 7 și 8 din Directiva 89/662 pun producătorii și operatorii care comercializează carne de porc, în caz de transpunere sau de aplicare incorectă a acestor directive, într-o situație juridică ce le permite să invoce un drept de angajare a răspunderii statului pentru încălcarea dreptului comunitar și dacă, în aceste împrejurări, aceștia pot invoca o încălcare a articolului 28 CE pentru a justifica un drept de angajare a răspunderii statului.

- 19 În această privință, trebuie amintit, cu titlu introductiv, că, potrivit unei jurisprudențe constante, principiul răspunderii statului pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului comunitar care îi sunt imputabile este inerent sistemului Tratatului CE (Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții, C-6/90 și C-9/90, Rec., p. I-5357 punctul 35, Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, Rec., p. I-1029, punctul 31, Hotărârea din 23 mai 1996, Hedley Lomas, C-5/94, Rec., p. I-2553, punctul 24, precum și Hotărârea din 8 octombrie 1996, Dillenkofer și alții, C-178/94, C-179/94 și C-188/94-C-190/94, Rec., p. I-4845, punctul 20).
- 20 Curtea s-a pronunțat în sensul că particularii vătămați au un drept la despăgubire dacă sunt îndeplinite trei condiții, și anume ca norma de drept comunitar încălcată să aibă ca obiect conferirea de drepturi particularilor, încălcarea acestei norme să fie suficient de gravă și să existe o legătură directă de cauzalitate între încălcarea obligației și prejudiciul suferit de particulari (a se vedea Hotărârile citate anterior Brasserie du pêcheur și Factortame, punctul 51, Hedley Lomas, punctul 25, precum și Dillenkofer și alții, punctul 21).
- 21 În ceea ce privește prima condiție, Curtea a avut ocazia să analizeze răspunderea statelor membre pentru încălcarea dreptului comunitar în cazul lipsei transpunerii directivei care urmăresc realizarea pieței interne (a se vedea în special Hotărârea Francovich și alții, precum și Hotărârea Dillenkofer și alții, citate anterior). Totuși, spre deosebire de cauzele în care s-au pronunțat cele două hotărâri citate anterior, în care numai dreptul derivat crează un cadru juridic care conferă drepturi particularilor, acțiunea principală privește o situație în care una dintre părțile din acțiunea principală, și anume Danske Slagterier, susține că articolul 28 CE îi conferă deja drepturile pe care le invocă.
- 22 În această privință, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, articolul 28 CE are un efect direct, în sensul că acesta conferă particularilor drepturi pe care aceștia pot să le invoce direct în fața instanțelor naționale, iar încălcarea acestei dispoziții poate da naștere unui drept la despăgubire (Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, citată anterior, punctul 23).
- 23 De asemenea, Danske Slagterier invocă dispozițiile Directivei 64/433 și ale Directivei 89/662. După cum rezultă din formularea titlului și din primul considerent al Directivei 89/662, aceasta a fost adoptată în vederea realizării pieței interne, la fel cum a fost

adoptată și Directiva 91/497, care modifică Directiva 64/433, după cum precizează al treilea considerent al acesteia. Prin urmare, libera circulație a mărfurilor este unul dintre obiectivele acestor directive, care, prin eliminarea disparităților existente între statele membre în materie de reglementări sanitare pentru carnea proaspătă, urmăresc favorizarea schimburilor intracomunitare. Dreptul conferit de articolul 28 CE este astfel precizat și concretizat prin intermediul directivelor menționate.

24 În privința conținutului Directivei 64/433 și al Directivei 89/662, trebuie subliniat că acestea reglementează, în special, controalele sanitare și certificarea cărnii proaspete produse într-un stat membru și livrate în alt stat membru. Astfel cum rezultă în special din articolul 7 alineatul (1) litera (b) din Directiva 89/662, statele membre nu pot să se opună importurilor de carne proaspătă decât atunci când marfa nu corespunde condițiilor impuse de directivele comunitare sau în anumite cazuri foarte speciale, cum ar fi în cazul epidemiilor. Interdicția pentru statele membre de a împiedica importul acordă particularilor dreptul de a comercializa carnea proaspătă conformă cerințelor comunitare într-un alt stat membru.

25 Pe de altă parte, din dispozițiile coroborate ale Directivei 64/433 și ale Directivei 89/662 rezultă că măsurile care vizează detectarea unui miros sexual pronunțat de porc mascul necastrat au făcut obiectul unei armonizări comunitare (Hotărârea Comisia/Germania, citată anterior, punctul 29). Prin urmare, această armonizare interzice statelor membre, în domeniul armonizat în mod exhaustiv, să justifice obstacolul în calea liberei circulații a mărfurilor prin alte motive decât cele prevăzute de Directiva 64/433 și de Directiva 89/662.

26 În consecință, trebuie să se răspundă la primele două întrebări că particularii care au fost vătămați prin transpunerea și prin aplicarea incorecte ale Directivei 64/433 și ale Directivei 89/662 pot să invoce dreptul la libera circulație a mărfurilor pentru a putea angaja răspunderea statului pentru încălcarea dreptului comunitar.

Cu privire la a treia întrebare

- 27 Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă dreptul comunitar impune ca, atunci când Comisia Comunităților Europene a inițiat o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în temeiul articolului 226 CE, termenul de prescripție a dreptului de angajare a răspunderii statului pentru încălcarea dreptului comunitar prevăzut de reglementarea națională să fie întrerupt sau suspendat în cursul acestei proceduri, atunci când în acest stat nu există o cale legală efectivă care să permită constrângerea acestuia la transpunerea unei directive.
- 28 O cronologie a faptelor din acțiunea principală permite clarificarea acestui aspect. Astfel, din decizia de trimitere rezultă că procedura de constatare a neîndeplinirii obligațiilor îndreptată împotriva Republicii Federale Germania în care s-a pronunțat Hotărârea Comisia/Germania, citată anterior, a fost inițiată la 27 martie 1996. Persoanele vătămate au resimțit primele efecte prejudiciabile începând din anul 1993, dar acestea au formulat o acțiune în răspundere împotriva statului numai în decembrie 1999. Dacă, astfel cum învederează instanța de trimitere, se aplică termenul de prescripție de trei ani prevăzut la articolul 852 alineatul (1) din BGB, acest termen ar începe să curgă începând de la mijlocul anului 1996, dată la care, potrivit acestei instanțe, persoanele vătămate au avut cunoștința despre existența prejudiciului și despre identitatea persoanei obligate la repararea prejudiciului. Prin urmare, în cadrul acțiunii principale, acțiunea în răspundere împotriva statului poate fi prescrisă. Pentru acest motiv, pentru soluționarea litigiului din acțiunea principală, este pertinent să se stabilească dacă introducerea de către Comisie a unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor a avut efect asupra termenului de prescripție menționat.
- 29 Totuși, pentru a putea da un răspuns util instanței de trimitere, trebuie să se examineze în prealabil întrebarea adresată implicit de aceasta, și anume dacă dreptul comunitar se opune aplicării prin analogie în acțiunea principală a termenului de prescripție de trei ani prevăzut la articolul 852 alineatul (1) din BGB.
- 30 Astfel, cu privire la aplicarea articolului 852 alineatul (1) din BGB, Danske Slagterier s-a plâns de o lipsă de claritate a situației juridice din Germania cu privire la norma națională referitoare la prescripția aplicabilă dreptului de angajare a răspunderii statului pentru încălcarea dreptului comunitar, în măsura în care această problemă nu

ar fi făcut încă obiectul niciunei măsuri legislative și nici a vreunei decizii a instanței supreme, doctrina fiind de asemenea împărțită în ceea ce privește acest aspect, întrucât pot fi avute în vedere mai multe temeuri juridice. Aplicarea pentru prima dată și prin analogie a termenului prevăzut la articolul 852 din BGB la acțiunea în răspundere împotriva statului pentru încălcarea dreptului comunitar ar constitui o încălcare a principiilor securității juridice și clarității juridice, precum și a principiilor efectivității și echivalenței.

31 În această privință, trebuie să se arate că, potrivit unei jurisprudențe constante, în lipsa unei reglementări comunitare, revine ordinii juridice interne a fiecărui stat membru atribuția de a desemna instanțele competente și de a prevedea modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor în justiție destinate să asigure protecția deplină a drepturilor conferite justițiabililor de dreptul comunitar. Prin urmare, statului îi revine obligația ca, în cadrul dreptului național al răspunderii, să repare prejudiciul cauzat, condițiile, în special cele privind termenul de prescripție, prevăzute de legislațiile naționale în domeniul reparării prejudiciilor neputând fi mai puțin favorabile decât cele care privesc cereri asemănătoare de drept intern (principiul echivalenței) și neputând fi organizate astfel încât să facă obținerea reparării prejudiciului practic imposibilă sau excesiv de dificilă (principiul efectivității) (a se vedea în special Hotărârea Francovich și alții, citată anterior, punctele 42 și 43, precum și Hotărârea din 10 iulie 1997, Palmisani, C-261/95, Rec., p. I-4025, punctul 27).

32 În privința acestui din urmă principiu, Curtea a recunoscut compatibilitatea cu dreptul comunitar a stabilirii unor termene rezonabile de introducere a acțiunilor, sub sancțiunea decăderii, în vederea asigurării securității juridice, stabilire care protejează în același timp și contribuabilul, și administrația interesată (a se vedea Hotărârea din 17 noiembrie 1998, Aprile, C-228/96, Rec., p. I-7141, punctul 19 și jurisprudența citată). Astfel, asemenea termene nu sunt de natură să facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică comunitară. În această privință, un termen național de decădere de trei ani pare a fi rezonabil (a se vedea în special Hotărârea Aprile, citată anterior, punctul 19, precum și Hotărârea din 11 iulie 2002, Marks & Spencer, C-62/00, Rec., p. 6325, punctul 35).

33 Totuși, rezultă de asemenea din cuprinsul punctului 39 din Hotărârea Marks & Spencer, citată anterior, că, pentru a îndeplini funcția de garantare a securității juridice, un termen de prescripție trebuie stabilit în avans. Or, o situație caracterizată printr-o

incertitudine juridică importantă poate constitui o încălcare a principiului efectivității, întrucât repararea prejudiciilor cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului comunitar imputabile unui stat membru ar putea deveni în practică excesiv de dificilă dacă aceștia nu puteau să stabilească termenul de prescripție aplicabil cu un grad rezonabil de certitudine.

- 34 Este de competența instanței naționale, ținând seama de ansamblul elementelor care caracterizează situația juridică și de fapt la data faptelor din acțiunea principală, să verifice, în lumina principiului efectivității, dacă aplicarea prin analogie a termenului prevăzut la articolul 852 alineatul (1) din BGB la cererile de reparare a prejudiciilor cauzate de încălcarea dreptului comunitar de către statul membru respectiv era suficient de previzibilă pentru justițiabil.
- 35 Pe de altă parte, în ceea ce privește compatibilitatea cu principiul echivalenței a aplicării prin analogie a termenului respectiv, revine de asemenea instanței naționale să verifice dacă, din cauza acestei aplicări, condițiile de reparare a prejudiciilor cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului comunitar de către acest stat membru nu ar fi fost mai puțin favorabile decât cele aplicabile reparării prejudiciilor similare de natură internă.
- 36 Cu privire la întreruperea sau la suspendarea termenului de prescripție prin introducerea unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, rezultă din considerațiile precedente că este de competența statelor membre să reglementeze acest tip de modalități procedurale în măsura în care principiile echivalenței și efectivității sunt respectate.
- 37 În această privință, trebuie să se arate că repararea prejudiciului nu poate fi subordonată cerinței unei constatări prealabile de către Curte a unei neîndepliniri a obligațiilor impuse de dreptul comunitar imputabil statului (a se vedea Hotărârile citate anterior Brasserie du pêcheur și Factortame, punctele 94-96, și Dillenkofer și alții, punctul 28).

- 38 Astfel, constatarea unei neîndepliniri a obligațiilor este, în mod cert, un element important, dar nu indispensabil, pentru a verifica dacă este îndeplinită condiția potrivit căreia încălcarea dreptului comunitar este suficient de gravă. În plus, drepturile particularilor nu pot depinde nici de aprecierea Comisiei privind oportunitatea de a acționa în temeiul articolului 226 CE împotriva unui stat membru, nici de pronunțarea de către Curte a unei eventuale hotărâri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor (a se vedea Hotărârea *Brasserie du pêcheur și Factortame*, citată anterior, punctele 93 și 95).
- 39 Prin urmare, un particular poate formula o cerere de despăgubiri în cadrul modalităților prevăzute în acest scop de dreptul național fără să trebuiască să aștepte pronunțarea unei hotărâri de constatare a încălcării dreptului comunitar de către statul membru. În consecință, faptul că formularea unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor nu are ca efect întreruperea sau suspendarea termenului de prescripție nu face imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea de către justițiabil a drepturilor conferite acestuia de ordinea juridică comunitară.
- 40 Pe de altă parte, *Danske Slagterier* invocă o încălcare a principiului echivalenței în măsura în care dreptul german prevede întreruperea termenului de prescripție prin introducerea în paralel a unei căi de atac naționale în conformitate cu articolul 839 din BGB, o acțiune în temeiul articolului 226 CE trebuind să fie asimilată unei astfel de căi de atac.
- 41 În acest sens, trebuie subliniat că, pentru a se pronunța asupra echivalenței normelor de procedură, trebuie să se verifice în mod obiectiv și abstract similitudinea normelor în cauză, ținând seama de poziția acestora în ansamblul procedurii, de desfășurarea procedurii respective și de particularitățile normelor (a se vedea în acest sens Hotărârea din 16 mai 2000, *Preston și alții*, C-78/98, Rec., p. I-3201, punctul 63).
- 42 În cadrul aprecierii similitudinii normelor în discuție, trebuie să se țină seama de particularitățile procedurii întemeiate pe articolului 226 CE.

- 43 În această privință, trebuie amintit că, în cadrul competențelor care i-au fost atribuite prin articolul 226 CE, Comisia nu este obligată să demonstreze existența unui interes de a exercita acțiunea (a se vedea Hotărârea din 4 aprilie 1974, Comisia/Franța, 167/73, Rec., p. 359, punctul 15, precum și Hotărârea din 10 aprilie 2003, Comisia/Germania, C-20/01 și C-28/01, Rec., p. I-3609, punctul 29). Într-adevăr, misiunea Comisiei este de a supraveghea, din oficiu și în interesul general, aplicarea dreptului comunitar de către statele membre și de a solicita constatarea existenței unor eventuale neîndepliniri ale obligațiilor care decurg din acesta în vederea încetării lor (a se vedea Hotărârea Comisia/Franța, citată anterior, punctul 15, și Hotărârea din 10 aprilie 2003, Comisia/Germania, citată anterior, punctul 29).
- 44 Așadar, articolul 226 CE nu urmărește să protejeze drepturile proprii ale acestei instituții. Este de competența exclusivă a acesteia să decidă dacă este oportun să inițieze o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor și, dacă este cazul, în temeiul cărei acțiuni sau inacțiuni trebuie inițiată această procedură (Hotărârea din 2 iunie 2005, Comisia/Grecia, C-394/02, Rec., p. I-4713, punctul 16 și jurisprudența citată). Prin urmare, Comisia are o putere de apreciere discreționară în această privință, care exclude dreptul particularilor de a pretinde acestei instituții să adopte o anumită poziție (a se vedea Hotărârea din 14 februarie 1989, Star Fruit/Comisia, 247/87, Rec., p. 291, punctul 11).
- 45 În consecință, trebuie să se constate că principiul echivalenței este respectat de o reglementare națională care nu prevede întreruperea sau suspendarea termenului de prescripție a dreptului de angajare a răspunderii statului pentru încălcarea dreptului comunitar atunci când Comisia a inițiat o procedură în temeiul articolului 226 CE.
- 46 Prin urmare, având în vedere ansamblul considerațiilor precedente, trebuie să se răspundă la cea de a treia întrebare că dreptul comunitar nu impune ca, atunci când Comisia a inițiat o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în temeiul articolului 226 CE, termenul de prescripție a dreptului de angajare a răspunderii statului pentru încălcarea dreptului comunitar prevăzut de reglementarea națională să fie întrerupt sau suspendat în cursul acestei proceduri.

Cu privire la a patra întrebare

- 47 Prin intermediul celei de a patra întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă termenul de prescripție a unei acțiuni în răspundere împotriva statului pentru transpunerea incorectă a unei directive începe să curgă, indiferent de dreptul național aplicabil, doar de la momentul realizării transpunerii integrale a acestei directive sau, în conformitate cu dreptul național, de la data la care primele consecințe prejudiciabile ale acestei transpuneri incorecte s-au produs, iar consecințele prejudiciabile ulterioare ale acesteia sunt previzibile. În ipoteza în care transpunerea integrală influențează cursul acestui termen de prescripție, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă este vorba despre o normă generală sau dacă aceasta nu este aplicabilă decât atunci când directiva conferă un drept particularului.
- 48 În această privință, trebuie amintit că, astfel cum reiese din cuprinsul punctelor 31 și 32 din prezenta hotărâre, în lipsa unei reglementări comunitare, le revine statelor membre atribuția de a prevedea modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor în justiție destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul comunitar, inclusiv normele privind prescripția, cu condiția ca aceste modalități să respecte principiile echivalenței și efectivității. În plus, trebuie amintit că stabilirea unor termene rezonabile de introducere a acțiunilor, sub sancțiunea decăderii, respectă aceste principii și nu ar putea fi, în special, considerată ca făcând practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de dreptul comunitar.
- 49 Nici faptul că termenul de prescripție prevăzut de dreptul național începe să curgă de la momentul în care primele consecințe prejudiciabile s-au produs, iar alte consecințe de acest gen sunt previzibile nu este de natură să facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de dreptul comunitar.
- 50 Hotărârea din 13 iulie 2006, Manfredi și alții (C-295/04-C-298/04, Rec., p. I-6619), la care se referă Danske Slagterier, nu este de natură să infirme această concluzie.

- 51 La punctele 78 și 79 din hotărârea menționată, Curtea a considerat că nu este exclus ca un termen de prescripție de scurtă durată pentru introducerea unei acțiuni în repararea prejudiciilor care curge de la data la care a fost pusă în aplicare înțelegerea sau practica concertată ar putea să facă practic imposibilă exercitarea dreptului de a solicita repararea prejudiciului cauzat de această înțelegere sau practică interzisă. Astfel, în caz de încălcări continue sau repetate, nu ar fi imposibil ca termenul de prescripție să se scurgă chiar înainte de încetarea încălcării, caz în care orice persoană care a suferit prejudicii după scurgerea termenului de prescripție s-ar găsi în imposibilitatea de a introduce o acțiune.
- 52 Or, în acțiunea principală nu ne aflăm într-o astfel de situație. Astfel, din decizia de trimitere rezultă că termenul de prescripție în discuție în această cauză nu poate începe să curgă înainte ca persoana vătămată să aibă cunoștință de existența prejudiciului și de identitatea persoanei obligate să îl repare. Prin urmare, în astfel de împrejurări, este imposibil ca o persoană care a suferit un prejudiciu să se găsească într-o situație în care termenul de prescripție să înceapă să curgă, respectiv să se fi scurs, fără ca aceasta să știe că a suferit un prejudiciu, cum s-ar fi putut întâmpla în contextul cauzei în care s-a pronunțat Hotărârea Manfredi și alții, citată anterior, în care termenul de prescripție începea să curgă de la punerea în aplicare a înțelegerii sau a practicii concertate, despre care anumite persoane puteau să nu aibă cunoștință decât mult mai târziu.
- 53 În ceea ce privește posibilitatea de a stabili punctul plecare al termenului de prescripție înainte de transpunerea integrală a directivei în discuție, este adevărat că, la punctul 23 din Hotărârea din 25 iulie 1991, Emmott (C-208/90, Rec., p. I-4269), Curtea a statuat că, până la momentul transunerii corecte a unei directive, statul membru care nu și-a îndeplinit obligațiile nu poate să invoce caracterul tardiv al unei acțiuni judiciare introduse împotriva sa de un particular pentru protecția drepturilor conferite acestuia de dispozițiile acestei directive, iar un termen al acțiunii din dreptul național nu poate începe să curgă decât de la acest moment.
- 54 Totuși, după cum a confirmat Hotărârea din 6 decembrie 1994, Johnson (C-410/92, Rec., p. I-5483, punctul 26), din Hotărârea din 27 octombrie 1993, Steenhorst-Neerings (C-338/91, Rec., p. I-5475), rezultă că soluția care reiese din Hotărârea Emmott, citată anterior, era justificată de împrejurările proprii cauzei în care s-a pronunțat această hotărâre, în care decăderea conducea la lipsirea totală a reclamantei din acțiunea principală de posibilitatea de a invoca dreptul la egalitate de tratament în temeiul unei

directive (a se vedea de asemenea Hotărârile din 17 iulie 1997, Haahr Petroleum, C-90/94, Rec., p. I-4085, punctul 52, și Texaco și Olieselskabet Danmark, C-114/95 și C-115/95, Rec., p. I-4263, punctul 48, precum și Hotărârea din 15 septembrie 1998, Ansaldo Energia și alții, C-279/96-C-281/96, Rec., p. I-5025, punctul 20).

55 Or, în acțiunea principală, nu rezultă nici din dosar, nici din dezbaterile care au avut loc în cadrul procedurii orale că existența termenului în litigiu a condus, precum în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Emmott, citată anterior, la lipsirea totală a persoanelor vătămate de posibilitatea de a-și invoca drepturile în fața instanțelor naționale.

56 Prin urmare, trebuie să se răspundă la cea de a patra întrebare că dreptul comunitar nu se opune ca termenul de prescripție a unei acțiuni în răspundere împotriva statului pentru transpunerea incorectă a unei directive să înceapă să curgă de la data la care primele consecințe prejudiciabile ale acestei transpuneri incorecte s-au produs, iar consecințele prejudiciabile ulterioare ale acesteia sunt previzibile, chiar dacă această dată este anterioară transpunerii corecte a acestei directive.

57 Având în vedere răspunsul dat la prima parte a celei de a patra întrebări, nu este necesar să se răspundă la a doua parte a acesteia.

Cu privire la a cincea întrebare

58 Prin intermediul celei de a cincea întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă dreptul comunitar se opune unei norme precum cea prevăzută la articolul 839 alineatul (3) din BGB, potrivit căreia un particular nu poate obține repararea unui prejudiciu a cărui apariție acesta a omis, intenționat sau din neglijență, să o prevină prin utilizarea căilor legale. Instanța de trimitere își precizează întrebarea solicitând să se stabilească dacă o astfel de reglementare ar fi contrară dreptului comunitar în măsura în care aceasta este aplicată cu condiția ca recursul la această cale

legală să fie accesibil în mod rezonabil pentru persoana interesată. Instanța de trimitere ar dori, în final, să se stabilească dacă recursul la o cale legală poate fi calificat ca fiind rezonabil atunci când este probabil că instanța sesizată va introduce o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare în temeiul articolului 234 CE sau atunci când a fost inițiată o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în temeiul articolului 226 CE.

59 Astfel cum a fost amintit în cadrul răspunsurilor formulate la două dintre întrebările precedente, în lipsa unei reglementări comunitare, revine statelor membre atribuția de a prevedea modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor în justiție destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul comunitar, cu condiția ca aceste modalități să respecte principiile echivalenței și efectivității.

60 În ceea ce privește punerea în aplicare a căilor legale disponibile, Curtea a reținut, la punctul 84 din Hotărârea *Brasserie du pêcheur și Factortame*, citată anterior, referitor la răspunderea unui stat membru pentru încălcarea dreptului comunitar, că instanța națională putea să verifice dacă persoana vătămată a dat dovadă de o diligență rezonabilă pentru a evita prejudiciul sau pentru a-i limita întinderea și în special dacă aceasta a folosit în timp util toate căile legale pe care le avea la dispoziție.

61 Astfel, potrivit unui principiu general comun sistemelor juridice ale statelor membre, persoana vătămată, cu riscul de a trebui să suporte ea însăși prejudiciul, trebuie să dea dovadă de o diligență rezonabilă pentru a limita întinderea prejudiciului (*Hotărârea din 19 mai 1992, Mulder și alții/Consiliul și Comisia, C-104/89 și C-37/90, Rec., p. I-3061, punctul 33, precum și Hotărârea Brasserie du pêcheur și Factortame, citată anterior, punctul 85*).

62 Totuși, ar fi contrar principiului efectivității să se impună persoanelor vătămăte să recurgă în mod sistematic la toate căile legale aflate la dispoziția lor, în condițiile în care aceasta ar provoca dificultăți excesive sau nu li s-ar putea impune în mod rezonabil.

- 63 Astfel, în Hotărârea din 8 martie 2001, Metallgesellschaft și alții (C-397/98 și C-410/98, Rec., p. I-1727, punctul 106), Curtea s-a pronunțat în sensul că exercitarea drepturilor conferite particularilor prin dispozițiile direct aplicabile de drept comunitar ar deveni imposibilă sau excesiv de dificilă dacă cererile lor de despăgubire întemeiate pe încălcarea dreptului comunitar ar trebui să fie respinse sau reduse numai pentru motivul că particularii nu au cerut să beneficieze de dreptul conferit prin dispozițiile comunitare, și pe care legea națională îl refuza, pentru a contesta refuzul statului membru prin căile legale prevăzute în acest scop, invocând supremația și efectul direct al dreptului comunitar. Într-o astfel de situație, nu ar fi fost rezonabil să li se impună persoanelor vătămate punerea în aplicare a căilor legale aflate la dispoziția lor, întrucât acestea ar fi trebuit, în orice caz, să efectueze plata în discuție în mod anticipat și, chiar dacă instanța națională ar fi considerat caracterul anticipat al acestei plăți ca fiind incompatibil cu dreptul comunitar, persoanele în discuție nu ar fi putut obține dobânzile datorate pentru această sumă și s-ar fi expus riscului unei eventuale amenzi (a se vedea în acest sens Hotărârea Metallgesellschaft și alții, citată anterior, punctul 104).
- 64 Prin urmare, trebuie să se concluzioneze că dreptul comunitar nu se opune aplicării unei reglementări naționale precum cea prevăzută la articolul 839 alineatul (3) din BGB, cu condiția ca utilizarea acestei căi legale să poată fi impusă în mod rezonabil persoanei vătămate. Revine instanței de trimitere obligația de a aprecia, având în vedere ansamblul împrejurărilor din acțiunea principală, dacă aceasta este situația în speță.
- 65 În ceea ce privește posibilitatea ca, precum în speță, calea legală astfel utilizată să conducă la formularea unei cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare și consecințele pe care acest fapt le-ar avea asupra caracterului rezonabil al acestei căi legale, trebuie amintit că rezultă dintr-o jurisprudență constantă că procedura instituită prin articolul 234 CE este un instrument de cooperare între Curte și instanțele naționale, cu ajutorul căruia Curtea furnizează acestora din urmă elementele de interpretare a dreptului comunitar care le sunt necesare pentru soluționarea litigiului cu care sunt sesizate (a se vedea Hotărârea din 16 iulie 1992, Meilicke, C-83/91, Rec., p. I-4871, punctul 22, și Hotărârea din 5 februarie 2004, Schneider, C-380/01, Rec., p. I-1389, punctul 20). Prin urmare, clarificările obținute în acest mod de instanța națională îi permit facilitarea aplicării dreptului comunitar, astfel încât utilizarea acestui instrument de cooperare nu contribuie în niciun fel la a face excesiv de dificilă pentru justițiabil exercitarea drepturilor conferite de dreptul comunitar. În consecință, nu ar fi rezonabil să nu se utilizeze o cale legală numai pentru motivul că aceasta ar putea conduce la formularea unei cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare.

- 66 Rezultă că gradul ridicat de probabilitate ca o cale legală să conducă la formularea unei cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare nu este în sine un motiv pentru a concluziona că utilizarea acestei căi legale nu este rezonabilă.
- 67 În ceea ce privește caracterul rezonabil al obligației de a utiliza căile legale disponibile atunci când o acțiune în constatarea neîndeplinirii obligațiilor este pendinte în fața Curții, este suficient să se constate că procedura întemeiată pe articolul 226 CE este complet independentă de procedurile naționale și nu le înlocuiește. După cum a fost prezentat în cadrul răspunsului la cea de a treia întrebare, o acțiune în constatarea neîndeplinirii obligațiilor constituie astfel un control obiectiv de legalitate în interes general. Chiar dacă rezultatul unei astfel de acțiuni poate servi intereselor justițiabilului, nu este mai puțin adevărat că rămâne rezonabil ca acesta să prevină apariția prejudiciului punând în aplicare toate mijloacele aflate la dispoziția sa, și anume utilizând căile legale disponibile.
- 68 Din aceasta reiese că existența unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor pendinte în fața Curții sau probabilitatea ca, precum în speță, Curtea să fie sesizată de instanța națională cu o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare nu poate constitui, ca atare, un motiv suficient pentru a concluziona că nu este rezonabil să se utilizeze o cale legală.
- 69 Prin urmare, trebuie să se răspundă la cea de a cincea întrebare că dreptul comunitar nu se opune aplicării unei reglementări naționale care prevede că un particular nu poate obține repararea unui prejudiciu a cărui apariție acesta a omis, intenționat sau din neglijență, să o prevină prin utilizarea unei căi legale, cu condiția ca utilizarea acestei căi legale să poată fi impusă în mod rezonabil persoanei vătămate, fapt care trebuie apreciat de instanța de trimitere având în vedere ansamblul împrejurărilor din acțiunea principală. Probabilitatea ca instanța națională să introducă o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare în temeiul articolului 234 CE sau existența unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor pendinte în fața Curții nu poate constitui, ca atare, un motiv suficient pentru a concluziona că nu este rezonabil să se utilizeze o cale legală.

Cu privire la cheltuielile de judecată

70 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

- 1) Particularii care au fost vătămați prin transpunerea și prin aplicarea incorecte ale Directivei 64/433/CEE a Consiliului din 26 iunie 1964 privind problemele de sănătate în domeniul schimburilor intracomunitare de cărnuri proaspete, astfel cum a fost modificată prin Directiva 91/497/CEE a Consiliului din 29 iulie 1991, și ale Directivei 89/662/CEE a Consiliului din 11 decembrie 1989 privind controlul veterinar în cadrul schimburilor intracomunitare în vederea realizării pieței interne pot să invoce dreptul la libera circulație a mărfurilor pentru a putea angaja răspunderea statului pentru încălcarea dreptului comunitar.
- 2) Dreptul comunitar nu impune ca, atunci când Comisia Comunităților Europene a inițiat o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în temeiul articolului 226 CE, termenul de prescripție a dreptului de angajare a răspunderii statului pentru încălcarea dreptului comunitar prevăzut de reglementarea națională să fie întrerupt sau suspendat în cursul acestei proceduri.
- 3) Dreptul comunitar nu se opune ca termenul de prescripție a unei acțiuni în răspundere împotriva statului pentru transpunerea incorectă a unei directive să înceapă să curgă de la data la care primele consecințe prejudiciabile ale acestei transpuneri incorecte s-au produs, iar consecințele prejudiciabile ulterioare ale acesteia sunt previzibile, chiar dacă această dată este anterioară transunerii corecte a acestei directive.

- 4) **Dreptul comunitar nu se opune aplicării unei reglementări naționale care prevede că un particular nu poate obține repararea unui prejudiciu a cărui apariție acesta a omis, intenționat sau din neglijență, să o prevină prin utilizarea unei căi legale, cu condiția ca utilizarea acestei căi legale să poată fi impusă în mod rezonabil persoanei vătămate, fapt care trebuie apreciat de instanța de trimitere având în vedere ansamblul împrejurărilor din acțiunea principală. Probabilitatea ca instanța națională să introducă o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare în temeiul articolului 234 CE sau existența unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor pendinte în fața Curții nu poate constitui, ca atare, un motiv suficient pentru a concluziona că nu este rezonabil să se utilizeze o cale legală.**

Semnături